

Чорний Олександр<https://orcid.org/0000-0002-0365-1015>

Доктор філософських наук,
завідувач кафедри права, філософії та політології,
Національний університет Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: o.chornyi75@gmail.com

ІСТОРІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ ХХ–ХХІ СТ. В ПЕРСОНАЛІЯХ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ

Актуальність теми зумовлена тим, що в наш час 2025 року на практиці викладання здобувачам вищої освіти курсу «Історія філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях» потрібно користуватися певними методологічними підходами. Адже саме вони, на нашу думку, мають суттєвий вплив безпосередньо на методiku викладання даного курсу сучасним студентам вищих навчальних закладів держави Україна.

Ми вважаємо, що методологічні аспекти вивчення філософської думки та ідей українських мислителів-філософів: В. С. Горського, В. І. Шинкарука, М. І. Михальченка, В. І. Шевченка, В. Г. Табачковського, І. В. Бичка, А. К. Бичко, А. І. Мельника, І. Є. Бекешкіної, Б. Д. Гаврилишина, М. В. Поповича та багатьох інших корінним чином актуалізувалася саме в 2014 році, коли російські імперці забажали поступово відібрати в українців спочатку Крим, згодом Донбас, а потім з лютого 2022 року, завдяки повномасштабній російсько-українській війні, знищити нашу державу Україна, заборонити українську мову та стерти поняття українець як національність. Але кривавим російським імперіалістам не вдалося втілити в життя свої кровожерливі плани. Держава Україна та український народ продовжують в 2025 році героїчно боротися за свою землю, свободу та незалежність. Ця боротьба, на нашу думку, в багатьох аспектах пов'язана з ідеологічним підкріпленням наших мислителів-філософів кінця ХХ – початку ХХІ ст., котрі в своїх працях пропагували українську національну ідентичність, волелюбність українців, велич українського духу свободи та значущість держави Україна. Саме у зв'язку з цим сьогодні ми повинні зосередити увагу на специфіці викладання історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях, а також висвітлити ключові методологічні аспекти викладання здобувачам вищої освіти в Україні основних ідей українських філософів, які в своїх наукових дослідженнях розглядали філософію розвитку держави Україна та її народу на засадах свободи і демократії. В даному ракурсі детальний науковий аналіз думок та ідей українських мислителів-філософів ХХ–ХХІ ст., на наше переконання, є актуальним для сучасної філософської думки України.

Мета роботи – провести детальний аналіз актуальних на сьогодні методологічних аспектів викладання історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях. На наше глибоке переконання, в даному дослідженні потрібно використати філософсько-антропологічний, соціокультурний і історико-ситуаційний підходи. Така постановка мети дослідження надасть нам змогу викристалізувати методологічні аспекти викладання філософської думки українських мислителів і порівняти їх аналіз історико-філософських та соціально-політичних процесів, які відбувалися в Україні ХХ–ХХІ ст.

Методологічною основою є самі праці українських мислителів ХХ–ХХІ ст.: філософів, педагогів, істориків. Саме в них відображено вагомі ідеї, положення, висновки, завдяки яким ми сьогодні маємо змогу проводити науковий пошук методологічних принципів, потрібних при викладанні курсу історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях здобувачам вищої освіти.

Наукова новизна даної філософсько-методологічної розвідки полягає в тому, що ми прагнемо з'ясувати практичну користь філософської думки українських мислителів ХХ–ХХІ ст. та охарактеризувати доцільність застосування методологічних аспектів під час її викладання студентам. При цьому наголос ми робимо на активному залученні здобувачів вищої освіти до ґрунтовного аналізу думок філософів з оперттям на критичне мислення при аналізі їх творів.

Висновки. Проведене нами дослідження спрямоване на аналіз історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях та методологічних аспектів її викладання здобувачам вищої освіти в українських вишах. Дослідження засвідчує, що історія філософської думки України, завдяки плеяді видатних українських мислителів-філософів, розвивалася в зазначеному періоді на рівні з європейськими та американськими філософськими школами. А українські мислителі – В. С. Горський, В. І. Шинкарук, М. І. Михальченко, В. І. Шевченко, В. Г. Табачковський, І. В. Бичко, А. К. Бичко, А. І. Мельник, М. В. Попович, В. М. Нічик та багато інших – в основу своїх філософських досліджень заклали ідеї гуманізму, свободи та демократії.

Саме завдяки таким орієнтирам українська філософська думка ХХ–ХХІ ст. була і залишається актуальною і сьогодні. А цей аспект свободи, гуманізму і демократії у творчості видатних українських мислителів особливо цінується в наш буремний час російської військової агресії, спрямованої на геноцид українського народу. Слушним в даному дослідженні є наголос на тому, що переважна більшість українських мислителів-філософів відчувала небезпеку з боку наших сусідів «російських імперців» і торувала шлях до стандартів філософської думки свободи, гуманізму і демократії, наявних в Європі та Америці.

Тому методологічні аспекти викладання здобувачам вищої освіти в Україні історії філософської думки в персоналіях, на наше переконання, матимуть дієву здатність розвинути критичне мислення у студентів, а опертя на гуманістичні ідеї українських філософів допоможуть нашій молоді подолати переважну більшість «негативної ідеології», котра сьогодні поширюється через масмедіа країною-агресором. Загалом, філософська думка українських мислителів ХХ–ХХІ ст. поєднує в собі кращі гуманістичні та демократичні традиції західноєвропейської та північно-американської філософії. Крім цього, сучасна вітчизняна філософська думка мала і свою позитивну динаміку в плані дослідження історії розвитку «любомудрія» українського народу з глибокої давнини і до нашого часу. Тому використання цілого спектру методологічних прийомів у висвітленні ідей українських мислителів може розкрити широку палітру думок українських філософів, котрі піклувалися за долю держави Україна та її народ.

Ключові слова: український народ, методологія, методика, навчання, історія, філософська думка, критичне мислення.

Постановка проблеми дослідження. У наш час, під впливом негативних тенденцій російсько-української війни, історики філософії в Україні шукають ідейні підвалини, спираючись на які ми зможемо обґрунтувати давність філософської думки українців, їх культури, мови, віри та загалом всього того, що наповнює українську національну ідентичність. Адже все це підсилює свободолубивий дух нашого народу, формує у молодих людей український національний характер і допомагає протистояти імперським амбіціям російських агресорів, котрі мають намір позбавити українців історії, культури, мови.

Досліджуючи історію філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях, ми маємо можливість відкрити перед собою і передати здобувачам вищої освіти велику кількість філософських ідей стосовно українознавчої проблематики, котрі були відображені нашими мислителями цього періоду в їхніх працях. І хоча вітчизняні мислителі у своїй творчості орієнтовані на західноєвропейську філософську традицію, проте в плані національної самоідентифікації, як свідчать їхні праці, вони завжди були і залишаються українськими філософами, котрі творили на користь українського суспільства та держави.

У творах українських мислителів сучасні дослідники української філософської думки та викладачі філософії і соціогуманітарних дисциплін завжди можуть відкрити для себе та для здобувачів вищої освіти велику кількість думок та ідей, спрямованих допомогти українцям в кращому засвоєнні культури, мови, віри, національних звичаїв, традицій, гуманізму, демократичних норм і свобод та любові до свого народу і своєї Вітчизни.

Тому в даній статті ми націлені висвітлити ключові філософські ідеї української філософської думки кінця ХХ – початку ХХІ ст.: В. І. Шинкарука, М. І. Михальченка, В. І. Шевченка, С. Б. Кримського, В. С. Горського, В. Г. Табачковського, І. В. Бичка, А. К. Бичко, А. І. Мельника, І. Є. Бекешкіної, В. М. Нічик, М. В. Поповича та багатьох інших.

Також представимо методологію і розкриємо методологічні аспекти під час проведення лекційних та семінарських занять з історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні провідні українські науковці-філософи – В. П. Андрущенко, З. Ф. Самчук, В. Г. Кремень, А. Ф. Карась, С. Л. Йосипенко, Н. В. Хамітов, В. В. Хміль, О. І. Хома та інші – відзначають, що історія філософської думки України кінця ХХ – початку ХХІ ст. представлена цілою плеядою мислителів-філософів, які задавали і продовжують задавати їй імпульсивності і динаміки розвитку у відповідності з викликами сучасного українського буття. Тому їхня творчість є основою для сучасних дослідників вітчизняної філософської спадщини від давнини до сьогодення у пошуках нових ідей, прихованих смислів.

Проблема вивчення історії української філософської думки постала у вітчизняному науковому середовищі з розпадом Радянського Союзу. В часи панування радянської ідеології вітчизняна філософ-

ська думка була частиною загального російського філософського дискурсу. І хоча перші наукові розвідки почались ще в 60-ті роки ХХ ст., проте цілі періоди історії вітчизняної філософської думки були під забороною і недоступні для дослідників. Тому навіть сьогодні ми маємо недосліджені сторінки вітчизняної філософської спадщини, вивчення яких може змінити загальну картину історії української філософії. Отже, викладач філософії в даному аспекті повинен досконало володіти не лише матеріалом, але й методикою та методологією викладання історії філософської думки України.

Саме з огляду на цей аспект сьогодні науковці-дослідники історії філософської думки України – В. П. Андрущенко, В. Г. Кремень, С. Л. Йосипенко, Н. В. Хамітов, О. І. Хома та інші – у своїх публікаціях репрезентують думки, ідеї та методологічні підходи, котрі, на нашу думку, спрямовані на поліпшення процесу вивчення історії вітчизняної філософії.

Зокрема, видатний український філософ і педагог В. П. Андрущенко [1], який заклав основи багатьох напрямків сучасної української філософської науки, у своїх роботах наголошує на вкрай важливому значенні вивчення історії вітчизняної філософії у процесі становлення молодих фахівців. Тому думки та ідеї українських мислителів-філософів ХХ–ХХІ ст. він у своїх працях аналізує саме з акцентом на дану проблематику. Суголосно з ним займається науково-філософськими та педагогічними дослідженнями на благо України та її народу В. Г. Кремень [5]. Він у своїх дослідженнях проливає світло на філософські складові української національної ідеї та збереження української ідентичності в добу глобалізації.

Творчо підійшов у своїх розвідках до проблеми аналізу спільних рис європейської та української філософських традицій відомий вітчизняний філософ С. Л. Йосипенко [4], який наголошує на тісному зв'язку ідей та спільних проблем у філософії Європи та України.

Змістовним і цікавим є дослідження філософа-антрополога Н. В. Хамітова [18]. Досліджуючи антропологічну проблематику в історії філософії, він належну увагу приділив українським мислителям-філософам, які займалися філософською антропологією. Гуманістична проблематика в історії української філософської думки стала предметом наукового інтересу відомого вітчизняного філософа О. І. Хоми [19]. З огляду на науково-філософські праці українських дослідників, ми бачимо, що сьогодні історія філософської думки України є основою забезпечення методологічного супроводу у функціонуванні та розвитку філософії української національної свідомості, маючи при цьому свій конструктивний потенціал, підкріплений творчістю українських філософів.

Мета роботи – зробити детальний історико-філософський аналіз актуальних для сьогоднішнього часу методологічних аспектів викладання історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях. Донести до аудиторії слухачів думку, що в дослідженнях такого плану, на наше переконання, потрібно послуговуватися філософсько-антропологічним, соціокультурним та історико-ситуаційним підходами. Така постановка мети роботи надасть нам змогу викристалізувати методологічні аспекти в процесі викладання історії філософської думки і вивчення спадщини українських мислителів, виявити вплив їх ідей та творчості на суспільно-політичні процеси в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Наукова новизна нашої філософсько-методологічної розвідки полягає в тому, що ми прагнемо з'ясувати практичну користь та значимість філософської думки українських мислителів ХХ–ХХІ ст. і визначити доцільність застосування методологічних аспектів під час викладання студентам лекцій та семінарів з історії української філософії. При цьому ми наголошуємо на актуалізації проблеми української національної ідентичності в часи російсько-української війни. А тому методично залучаємо здобувачів вищої освіти до ґрунтовного аналізу думок та ідей українських філософів ХХ–ХХІ ст. на основі критичного мислення при аналізі їх творів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження та вивчення історії української філософії у ХХ–ХХІ ст. відбувається на фоні запеклих науково-методологічних дискусій. Зерна цих суперечок кинуті в наукове середовище ще плеядою вітчизняних молодих дослідників «шестидесятників». Саме вони були першими науковцями, які натхненно занурилися в історію української філософської думки. Оглядаючись на ідеологічні заборони, вони обережно, пласт за пластом, відкривали українському суспільству забуту, заборонену історію філософії. Історію не одного покоління вітчизняних мислителів, які мурували фундамент української філософської культури з часів Київської Русі і по сьогоднішній день.

Але лише з набуттям незалежності українські дослідники отримали можливість вирішити нагальні проблеми вітчизняної історії філософії. Зокрема, постала проблема періодизації історії української філософії, а разом і проблема початку історії української філософії. В 90-х роках ХХ ст. в українських наукових часописах розгорнулася дискусія про те, з якого періоду слід починати вивчати історію української філософії. Зокрема, видатний український філософ В. І. Шевченко вважав, що вивчення вітчизняної філософії слід починати з того часу, коли на території сучасної України з'являються перші спроби філософствування. За його логікою, історія української філософії бере свій початок ще в часи Античної культури з VI ст. до н.е., коли на території південної України процвітали грецькі колонії, коли степові культури півдня співпрацювали з ними. Як доказ В. І. Шевченко використовує імена відомих античних філософів, які вважалися вихідцями з території сучасної України, таких як Анахарсис, Біон, Сфер тощо [20].

Інша точка зору представлена була видатним дослідником історії вітчизняної філософії В. С. Горським, який вважав, що історія української філософії починається з того часу, коли починають формуватися характерні ознаки національної філософської традиції, тобто з часів Київської Русі. Він був

одним із перших, хто почав дослідження становлення і розвитку не лише української культури, а й історії української філософії [3].

Сьогодні українські науковці-філософи зокрема та дослідники історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. загалом, спираючись на фактологічний матеріал, розкривають перед нами реальну картину розвитку філософії в нашій державі від давнини до сучасності.

Знаково, що українські мислителі-філософи завжди рухалися у відповідності до буттєвих викликів, які були суголосні з бажаннями і прагненнями українського суспільства. Саме через це філософська думка в Україні насичена ідеями свободи, волі, демократії, а також гуманізму у всіх його проявах.

Саме на таких її характеристиках наприкінці ХХ ст. наголошували у своїй праці «Феномен української інтелігенції: спроба екзистенціального дослідження» А. К. Бичко та І. В. Бичко. Вони наголошували, що феномен української інтелігенції був раніше і залишається зараз актуальним в житті суспільства і держави. Адже українці є цивілізованим народом з оригінальною багатою культурою, репрезентованою відомими іменами мислителів, письменників, вчених, митців. Тому український народ та українська культура, цілком відповідають всім названим вимогам [2].

Науково-творча праця українського філософа, культуролога та мислителя М. В. Поповича насичена концептуальними положеннями стосовно гуманізму українців, їх любові до свободи і демократичних принципів життєдіяльності. З огляду на це, в його працях можна відшукати деякі аспекти аргументації майбутнього розвитку держави Україна та українського суспільства [12].

Вагомий внесок у розвиток філософсько-культурологічних досліджень про архетипи української культури зробив науковець-мислитель С. Б. Кримський. Він своїми розвідками та відкриттями збагатив не лише культурологічну скарбницю міста Києва, а і всієї України.

Беручи до уваги напрацювання українських науковців-дослідників історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст., ми вважаємо, що необхідно застосовувати під час аудиторних занять принцип логічного взаємозв'язку. На наше переконання, його значущість полягає в ефективному висвітленні ключових філософських ідей стосовно історії української філософії, української культури та української національної ідентичності. Адже творчість видатних українських філософів ХХ–ХХІ ст. відкрила українському суспільству унікальну національну філософську спадщину, яка формувалась в контексті європейської філософської традиції і в чергове підтвердила культурну приналежність України до європейської цивілізації.

Висновки. Застосовуючи різноманітні методичні прийоми при відображенні філософських ідей українських мислителів ХХ–ХХІ ст., нам вдалося окреслити декілька методологічних аспектів, котрі здатні відображати насиченість українською національною тематикою творів таких філософів, як В. І. Шинкарука, М. І. Михальченка, В. І. Шевченка, С. Б. Кримського, В. С. Горського, В. Г. Табачковського, І. В. Бичка, А. К. Бичко, А. І. Мельника, І. Є. Бекешкіної, В. М. Нічик, Б. Д. Гаврилишина, В. С. Лутая та багатьох інших.

Тому під час навчального процесу, зокрема при проведенні лекційних і семінарських занять зі здобувачами вищої освіти з курсу «Історія філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях», викладач має всі підстави розглянути цілу низку думок та ідей згаданих вище відомих українських науковців-філософів, які в своїх творах аналізували різні напрямки розвитку вітчизняної філософії. Філософські розвідки представників української філософської науки були націлені на позитивну динаміку розвитку демократичних цінностей держави Україна та народу, вільного і незалежного від будь-якої диктатури.

З цієї причини українські філософи пов'язували специфіку української національної ідентичності з історією волелюбних українців, їх демократичними традиціями періоду князівських часів IX–XIII ст. та козаччини XVI–XVII ст. Цей історичний факт вносить певне розуміння в ідейну насиченість характеру української національної ідентичності. Тому методологічні аспекти викладання курсу «Історія філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях» мають певні орієнтири на історію розвитку українського народу та умов соціально-філософського буття. З огляду на це, поєднання різних методичних підходів під час вивчення історії української філософії є доцільним у роботі викладачів та ефективним під час викладу матеріалу.

Тому наше дослідження націлене на детальний аналіз історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях, де кожен український мислитель-філософ виступає не лише як специфічний «барометр часу», але й як лідер суспільної думки. Лідери, чия авторитетна думка не лише була визначальною серед наукової спільноти, але і формувала нові смисли та цінності українського суспільства. Крім цього, плеяда українських мислителів ХХ–ХХІ ст. заклала методологічну основу наукових досліджень та вивчення історії вітчизняної філософії. В цьому і полягає сенс методологічних аспектів викладання здобувачам вищої освіти в українських вищих історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях.

Важливо наголосити, що історія філософської думки України, завдяки видатним українським мислителям, методологічно і змістовно розвивалася з урахуванням найновіших методологічних підходів сучасної західної філософської науки. Адже наші мислителі-філософи нарівні зі своїми закордонними колегами чітко орієнтували свої праці на світоглядно-філософські ідеї гуманізму, свободи, демократії, з урахуванням ідентичності українського народу.

Сьогодні в українському суспільстві є запит на філософські ідеї національно-патріотичного виховання молодого людини, громадянина держави Україна. Філософсько-освітня складова цього процесу

передбачає методіку передачі історико-філософського, соціально-філософського та національно-культурного досвіду молодому поколінню українців. Цей навчально-виховний процес в філософсько-освітньому обґрунтуванні містить в собі цілу низку українських національних ідей і фактів, представлених в історії, культурі, релігії, філософії нашого народу. Вони були предметом науково-філософського аналізу українських мислителів-філософів ХХ–ХХІ ст. Тому аналіз їх творів із застосуванням різних методологічних підходів при читанні курсу історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях є важливим етапом становлення майбутнього філософа та має всі можливості для розширення українознавчого світогляду здобувачів вищої освіти.

Очевидною постає і виховна задача цього курсу, яка, на наш погляд, полягає у формуванні національної свідомості, гордості за історію та незламну боротьбу за свободу героїчного народу України. Ми вважаємо, що певний внесок у національно-патріотичне виховання українського суспільства зробили й українські мислителі-філософи. До аналізу їх думок та ідей на національно-патріотичну тематику повинно спонукати і наше дослідження.

Тому глибина засвоєння ідей українських мислителів-філософів ХХ–ХХІ ст., на нашу думку, повинна розширити кількість молодих людей патріотів України та привести до змін у процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. Певна роль в цьому процесі належить і методиці та методології, які застосовуються викладачами для філософського відображення історії, культури, віри, мови українського народу та його тисячолітньої історії на своїй землі та мирного співіснування з іншими націями та народностями. Тут ми послуговуємося історико-культурним методологічним підходом, що сприяє історико-філософському дослідженню буття українського суспільства, за прикладом праць таких науковців, як С. Б. Кримський, В. С. Горський, В. Г. Табачковський, І. В. Бичко, А. К. Бичко та інші. Позаяк ознайомлення молоді людини з філософською спадщиною українського суспільства викликає гордість за свій народ і його найкращих представників та бажання наслідувати їх приклад.

Спираючись на цей методологічний підхід, ми можемо зробити висновок, що, викладаючи курс «Історія філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях» і застосовуючи саме історико-культурний методологічний підхід під час аналізу філософської спадщини наших мислителів-філософів, наголошуємо, що їх історико-філософські розвідки, які стосувались дослідження історії життєвого розвитку і становлення української нації, сьогодні мають певний вплив на українську молодь. Завдяки згаданним вище українським філософам сформувалась молода генерація українських мислителів-філософів, які продовжують вивчати історію української філософської традиції.

Знаковою рисою вітчизняної філософії є те, що українські мислителі ХХ–ХХІ ст. в основу історико-культурного розвитку нації поклали як орієнтир українську філософську думку з більш ніж тисячолітньою історією. Ця констатація історико-філософського факту була актуальною раніше в історії філософії України і продовжує залишатися актуальною сьогодні. Тому наголос наших мислителів-філософів на ідеях свободи, гуманізму і демократії в історії філософствування українських любомудрів різних періодів особливо цінується в наш буремний час російської військової агресії, спрямованої на геноцид українського народу.

Загалом, методологічні аспекти викладання здобувачам вищої освіти в Україні історії філософської думки в персоналіях, на наше переконання, матимуть дієву можливість розвинути критичне мислення у студентів. А опертя на гуманістичні ідеї українських філософів допоможуть молоді подолати переважну більшість «негативної ідеології», яка сьогодні поширюється через масмедіа країни-агресора, та будуть сприяти підвищенню загального рівня національно-патріотичного виховання української молоді.

Підсумовуючи результати нашого дослідження, ми прийшли до висновку, що філософська думка українських мислителів ХХ–ХХІ ст. поєднувала в собі кращі гуманістичні та демократичні традиції європейських та американських філософів різних часів. А також мала і свою позитивну динаміку в плані дослідження історії розвитку «любомудрія» українського народу з глибокої давнини і до нашого часу. Через це використання цілого спектру методологічних прийомів у висвітленні ідей українських мислителів дає можливість всебічно вивчити історію української філософії на різних етапах її становлення та виявити вплив ідей та думок вітчизняних філософів на світогляд українського суспільства.

Перспективи подальших досліджень ми орієнтуємо на той факт, що методичні підходи та методологічні аспекти у дослідженні творчого спадку українських мислителів та викладанні здобувачам вищої освіти курсу історії філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях продовжують свій динамічний розвиток відповідно до позитивних соціально-політичних змін в становленні українського суспільства.

У зв'язку з цим методика та методологічні аспекти викладання здобувачам вищої освіти курсу «Історія філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях» будуть і надалі наповнюватися конструктивними ідеями та розробками філософсько-освітнього спрямування, які б відповідали національно-патріотичним запитам українців.

Загалом у викладанні здобувачам вищої освіти курсу «Історія філософської думки України ХХ–ХХІ ст. в персоналіях» ми прогнозуємо розширення горизонтів наукових досліджень. Адже російсько-українська війна стала специфічним тригером, котрий спонукав багатьох українських дослідників поглибити знання з історії української філософської думки, історії культури України, культурології, філософської антропології, політичної філософії тощо.

References

1. Андрущенко В. П. Освітня політика. Київ: «МП Леся», 2010. 368 с.
Andrushchenko, V. P. (2010). Osvitnia polityka [Political of education science]. Kyiv, Ukraine: «MP Lesya». 368. [in Ukrainian].
2. Бичко А. К., Бичко І. В. Феномен української інтелігенції. Дрогобич, 1997. 115 с.
Bychko, A. K., Bychko, I. V. (1997). Fenomen ukraïnskoi intelihentsii [Intelligentsia of phenomenon in Ukrainian]. Drohobych, Ukraine. 115. [in Ukrainian].
3. Горський В. С. Філософія в українській культурі: методологія та історія. Філософські нариси. Київ: Центр практ. філософії, 2001. 236 с.
Horsky, V. S. (2010). Filosofiiia v ukraïnskii kulturi: metodolohiia ta istoriia. Filosofski narysy [Philosophical and culture: methodology and history. Philosophical essays.]. Kyiv, Ukraine: Tsentr prakt. filosofii. 236. [in Ukrainian].
4. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності: Українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. Київ: УЦДК, 2008. 392 с.
Yosypenko, S. L. (2008). Do vyotokiv ukraïnskoi modernosti: Ukraïnska rannomoderna dukhovna kultura v yevropeïskomu konteksti [To the origins of Ukrainian modernity: Ukrainian early modern spiritual culture in the European context]. Kyiv, Ukraine: UCSC. 392. [in Ukrainian].
5. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ: Грамота, 2007. 576 с.
Kremen, V. G. (2007). Filosofiiia natsionalnoi idei. Liudyna. Osvita. Sotsium [Philosophy of the National Idea. Man. Education. Society]. Kyiv, Ukraine: Gramota. 576. [in Ukrainian].
6. Кремень В. Г., Ткаченко В. М. Україна: ідентичність у добу глобалізації. Київ: Знання, 2013. 415 с.
Kremen, V. G., Tkachenko, V. M. (2013). Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii [Ukraine: Identity in the Age of Globalization]. Kyiv, Ukraine: Znannia. 415. [in Ukrainian].
7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: Вид. Парапан, 2003. 240 с.
Krymskyi, S. B. (2003). Zapyty filosofskykh smysliv [Queries of Philosophical Meanings]. Kyiv, Ukraine: Vyd. Parapan. 240. [in Ukrainian].
8. Лутай В. Філософія сучасної освіти: навчальний посібник. Київ: Вид. Магістр-S, 1996. 256 с.
Lutai, V. (1996). Filosofiiia suchasnoi osvity: navchalnyi posibnyk [Philosophy of Modern Education: Textbook.]. Kyiv, Ukraine: Vyd. Magistr-S. 256. [in Ukrainian].
9. Людина в цивілізації XXI століття: проблеми свободи / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Т. В. Лютий та ін. Київ: Наукова думка, 2005. 273 с.
Tabachkovsky, V. G. (Eds.) (2005). Liudyna v tsyvilizatsii XXI stolittia: problemy svobody [Man in the civilization of the 21st century: problems of freedom]. Kyiv, Ukraine: Naukova Dumka. 273. [in Ukrainian].
10. Мельник А. І. Інтерпретація історії в українській філософсько-освітній думці XIX ст. *Філософія освіти*. Київ, 2005. № 2. С. 152–161.
Melnyk, A. I. (2005). Interpretatsiia istorii v ukraïnskii filosofsko-osvitnii dumtsi XIX st. [Interpretation of history in Ukrainian philosophical and educational thought]. *Filosofiiia osvity – Philosophy of education*. Kyiv, Ukraine, 2, 152–161. [in Ukrainian].
11. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2004. 488 с.
Mykhalchenko, M. I. (2004). Ukraina yak nova istorychna realnist: zapasnyi hravets Yevropy [Ukraine as a new historical reality: a reserve player of Europe]. Drohobych, Ukraine: VF «Vidrozhdienie», 488. [in Ukrainian].
12. Попович М. В. Бути людиною. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія» 2011. 223 с.
Popovych, M. V. (2011). Buty liudynoiu [To be a person]. Kyiv, Ukraine: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 223. [in Ukrainian].
13. Самчук З. Ф. Світоглядні основи соціально-філософського дослідження ідеології: проблема критеріїв та пріоритетів вибору: монографія: у 2-х т. Т. 1. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2009. 917 с.
Samchuk, Z. F. (2009). Svitohliadni osnovy sotsialno-filosofskoho doslidzhennia ideolohii: problema kryteriiv ta priorytetiv vyboru: monohrafiia: u 2-kh t. [Worldview foundations of socio-philosophical research of ideology: the problem of criteria and priorities of choice: monograph: in 2 volumes]. T. 1. Dnipropetrovsk, Ukraine: ART-PRES, 917. [in Ukrainian].
14. Сергійчик В. І. Українізація Росії. Політичне ошуканство українців більшовицькою владою в 1923–1932 роках. Київ: Українська видавнича спілка, 2000. 86 с.
Serhiychik, V. I. (2000). Politychne oshukanstvo ukraïntsiv bilshovytskoïu vladoïu v 1923–1932 rokakh [Ukrainization of Russia. Political deception of Ukrainians by the Bolshevik government in 1923–1932]. Kyiv, Ukraine: Ukraïnska vydavnycha spilka. 86. [in Ukrainian].

15. Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: монографія. Київ: НІСД, 2004. 226 с.
Sytnyk, P. K., Derbak A. P. (2004). Problemy formuvannia natsionalnoi samosvidomosti v Ukraini: monohrafiia [Problems of forming national self-consciousness in Ukraine: monograph]. Kyiv, Ukraine: NISD, 226. [in Ukrainian].
16. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». Київ: ПАРАПАН, 2005. 432 с.
Tabachkovsky, V. G. (2005). Polisutnisne homo: filososfsko-mystetska dumka v poshukakh «neevklidovoi reflektivnosti» [Polyessential homo: philosophical and artistic thought in search of «non-Euclidean reflexivity»]. Kyiv, Ukraine: PARAPAN, 432. [in Ukrainian].
17. Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу: (Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників). Київ: ПАРАПАН, 2002. 300 с.
Tabachkovsky, V. G. (2002). U poshukakh nevtrachenoho chasu: (Narysy pro tvorchu spadshchynu ukrainskykh filosofiv-shistdesiatnykiv) [In search of unlost time: (Essays on the creative heritage of Ukrainian philosophers of the sixties)]. Kyiv, Ukraine: PARAPAN, 300. [in Ukrainian].
18. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: проблеми людини та її меж. Вступ до філософської антропології. Київ: КНТ, 2015. 396 с.
Khamitov, N., Garmash, L., Krylova, S. (2015). Istoriia filosofii: problemy liudyny ta yii mezh. Vstup do filosofskoi antropologii [History of philosophy: problems of man and its limits. Introduction to philosophical anthropology]. Kyiv, Ukraine: KNT, 396. [in Ukrainian].
19. Хома О. І. Модерна спадщина сучасної толерантності. *Sententiae VI–VII*. 2002. № 2–3. С. 208–229.
Khoma, O. I. (2002). Moderna spadshchyna suchasnoi tolerantnosti [Modern heritage of modern tolerance]. *Sententiae VI–VII*. 2–3, 208–229. [in Ukrainian].
20. Шевченко В. І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії (теоретико-методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ). Київ: Поліграфічний центр Фоліант, 2007. IV, 244 с.
Shevchenko, V. I. (2007). Druzhba z mudristiu abo kluchovi problemy ukrainskoi filosofii (teoretyko-metodolohichniy komentar do kursu filosofii u VNZ) [Friendship with wisdom or key problems of Ukrainian philosophy (theoretical and methodological commentary on the philosophy course at universities)]. Kyiv, Ukraine: Polihrafichnyi tsentr Foliant. IV, 244. [in Ukrainian].
21. Шинкарук В. І. Вибрані твори: у 3-х т. (Філософська спадщина України). Київ, 2003. Т. 2. 528 с.
Shynkaruk, V. I. (2003). Vybrani tvory: u 3-kh t. (Filosofska spadshchyna Ukrainy) [Selected works: in 3 volumes. (Philosophical heritage of Ukraine)]. Kyiv, Ukraine. T. 2. 528. [in Ukrainian].

Chorny Oleksandr

<https://orcid.org/0000-0002-0365-1015>

Doctor of Philosophy,

*Head of the Department of Law, Philosophy and Political Science,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: o.chorny75@gmail.com*

HISTORY OF PHILOSOPHICAL THOUGHT OF UKRAINE IN THE 20TH-21ST CENTURIES: PERSONALITIES AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF ITS TEACHING

The relevance of the topic is determined by the fact, that in our time of 2025, in practice, teaching the course «History of Philosophical Thought of Ukraine in the 20th-21st Centuries in Personalities» to higher education students requires the use of specific methodological approaches. After all, they, in our opinion, have a significant direct impact on the methodology of teaching this course to modern students of higher educational institutions of the state of Ukraine.

We believe that the methodological aspects of the presentation of philosophical thought and ideas of Ukrainian thinkers-philosophers: V. S. Horsky, V. I. Shynkaruk, M. I. Mykhalchenko, V. I. Shevchenko, V. G. Tabachkovskiy, I. V. Bychko, A. K. Bychko, A. I. Melnyk, I. E. Bekeshkina, B. D. Havrylyshyn, M. V. Popovich and many others, were radically actualized precisely in 2014, when Russian imperialists wanted to gradually take away from Ukrainians first Crimea, then Donbas, and then from February 2022, through to a full-scale Russian-Ukrainian war, destroy our state Ukraine, ban the Ukrainian language and erase the concept of Ukrainian as a nationality. But the bloody Russian imperialists failed to realize their bloodthirsty plans. The state of Ukraine and the Ukrainian people continue to heroically fight for their land, freedom and independence in 2025. This struggle, in our opinion, is in many aspects connected with the ideological reinforcement of our thinkers-philosophers of the late 20th and early 21st centuries, who in their works promoted the Ukrainian national identity, the freedom-loving Ukrainians, the greatness of the Ukrainian spirit of freedom and the significance of the state of Ukraine. It is in this connection

that today, we must focus on the specifics of teaching the history of philosophical thought of Ukraine of the 20th-21st centuries in personalities, and highlight the key methodological aspects of teaching to higher education students in Ukraine the main ideas of Ukrainian philosophers, who in their scientific researches considered the philosophy of the development of the state of Ukraine and its people on the principles of freedom and democracy. In this perspective, a detailed scientific analysis of the thoughts and ideas of Ukrainian thinkers-philosophers of the 20th-21st centuries, in our opinion, is relevant for modern philosophical thought in Ukraine.

The purpose of the work is to conduct a detailed analysis of the methodological aspects of teaching the history of philosophical thought of Ukraine in the 20th-21st centuries in personalities that are relevant today. In our deep conviction, this study should use philosophical-anthropological, socio-cultural and historical-situational approaches. Such a statement of the purpose of the study will allow us to crystallize the methodological aspects of teaching the philosophical thought of Ukrainian thinkers and compare their analysis of historical-philosophical and socio-political processes that took place in Ukraine in the 20th-21st centuries.

The methodological basis is works of Ukrainian thinkers of the 20th-21st centuries: philosophers, teachers, historians. These works reflect important ideas, positions, and conclusions, thanks to which we today have the opportunity to conduct a scientific search for methodological principles necessary for teaching the course of the history of philosophical thought of Ukraine of the 20th-21st centuries in personalities, to higher education students.

The scientific novelty of this philosophical and methodological research lies in the fact that we seek to find out the practical benefit of the philosophical thought of Ukrainian thinkers of the 20th-21st centuries and characterize the expediency of applying methodological aspects when teaching it to students. At the same time, we emphasize the active involvement of higher education students in a thorough analysis of the thoughts of philosophers based on critical thinking when analyzing their works.

Conclusions. The research we conducted is aimed at analyzing the history of philosophical thought of Ukraine of the 20th-21st centuries in personalities and methodological aspects of its teaching to higher education students in Ukrainian universities. The study shows that the history of philosophical thought of Ukraine, thanks to a galaxy of outstanding Ukrainian thinkers-philosophers, developed in the indicated period on a par with European and American philosophical schools. And our thinkers-philosophers: V. S. Gorsky, V. I. Shynkaruk, M. I. Mykhalchenko, V. I. Shevchenko, V. G. Tabachkovsky, I. V. Bychko, A. K. Bychko, A. I. Melnyk, M. V. Popovich, V. M. Nychyk and many others, based their philosophizing on the ideas of humanism, freedom and democracy.

It is thanks to such landmarks that Ukrainian philosophical thought of the 20th-21st centuries was relevant then and remains relevant today. And this aspect of freedom, humanism and democracy in the works of prominent Ukrainian thinkers is especially appreciated in our turbulent time of Russian military aggression aimed at the genocide of the Ukrainian people. It is appropriate in this study to emphasize that the vast majority of Ukrainian thinkers-philosophers felt the danger from our neighbors «Russian imperialists» and paved the way to the standards of philosophical thought of freedom, humanism and democracy, available in Europe and America.

Therefore, the methodological aspects of teaching higher education students in Ukraine the history of philosophical thought in personalities, in our belief, will have an effective ability to develop critical thinking in students, and reliance on the humanistic ideas of Ukrainian philosophers will help our youth overcome the vast majority of «negative ideology» which is today spread through the mass media by the aggressor country. In general, the philosophical thought of Ukrainian thinkers of the 20th-21st centuries combines the best humanistic and democratic traditions of Western European and North American philosophers. In addition, modern domestic philosophical thought had its positive dynamics in terms of studying the history of the development of the «curiosity» of the Ukrainian people from ancient times to our time. Because of this, the use of a whole range of methodological techniques in highlighting the ideas of Ukrainian thinkers can reveal the wide palette of thoughts of Ukrainian philosophers who cared about the fate of the state of Ukraine and its people.

Keywords: Ukrainian people, methodology, technique, teaching, history, philosophical thought, critical thinking.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2025 р.

Рецензент: доктор філософських наук, професор **Столяр М. Б.**